

Školiteľský posudok na prácu

Martin Král: Tisk českého fašizmu v období Velké hospodářské krize

S kolegom Králom som sa zoznámil v rámci pravidelných stretnutí na mojom seminári Češi a jejich susedé. Počas neho prejavil záujem o skúmanie problematiky českého fašizmu. Vo svojej bakalárskej práci sa venoval procesu s Radolom Gajdom v roku 1947 a pre magisterské štúdium sa rozhodol pokračovať v relatívne podobnej téme. Je známe, že o českom fašizme toho bolo napísané už pomerne dosť. Vzniklo dokonca viacero kníh, pričom napríklad dielo Tomáša Pasáka *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945* z roku 1999 má 486 strán a najnovšia syntetická práca k problematike *Fašismus v českých zemích: fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945*, ktorej autorom je Ivo Pejčoch (2011), ich má vyše 500. Pred kolegom teda stála otázka, ako sa zmocniť témy, ktorá nepatrí v našom prostredí medzi zásadne profilujúce, čo bezpochyby vyplýva aj z malého vplyvu českých fašistov na politiku prvej republiky, ale zároveň k nej už existuje bohatá odborná produkcia.

Martin Král sa rozhodol analyzovať tlačovú propagandu v období hospodárskej krízy. T.j. kladie si za cieľ zistiť, akým spôsobom a akými argumentmi sa snažili fašistickí aktivisti získať podporu medzi obyvateľstvom. Sledoval pritom dobovú propagandu českých fašistov, ale aj sudetonemeckých nacistov.

Ako upozorňuje autor už v úvode práce, výber témy ovplyvnili aj argumenty Erika Hobsbawma o brutalizácii spoločnosti a mobilizácii širších mas v čase vážnych ekonomických zmien, čím načrtol aj širší spoločenský rámec diskutovanej problematiky. Inšpirovaný nedávno zosnulým britským historikom Král upozorňuje, že dané obdobie prišlo radikálnym hnutiam. Žiaľ, v tomto smere zaujímavá publikácia Jiřího Nohu a Jakuba Rákosníka *Kapitalismus na kolenou* vyšla až v čase odovzdania diplomovej práce.

Z metodologického hľadiska sa kolega sústredil na diskurz prezentovaný v novinách, na jeho špecifické črty a výrazové prostriedky, ktoré interpretuje v kontexte základných prvkov fašistickej ideológie, tak ako ju definuje napríklad Stanley Payne, Bedřich Loewenstein a iní. Král upozorňuje, že fašizmus sa vymykal zabehnutým konceptom politického myslenia, pričom v tom českom prípade sa presadili nacionalisticko-traditionalistické argumenty: „*Jejím snem je vrátit pořádek doby minulé, maloměstskou idylu*

s jasným systémom hodnot, monarchou, vírou a morálkou. Tento rys je typický i pro český fašismus, jehož hesla často volajú po očišćení od cizích živlů, po nastolení pořádku, obnovení tradic apod. Tuto argumentaci, řadící fašismus do řady vzpour proti modernizaci.“ (s. 15-16). Významnou súčasťou diskurzu bol obraz neskazeného, tradičného vidieka, s roľníkom živiteľom a ochrancom národných hodnôt, pričom do pozície nepriateľov sa popri iných dostalo aj mestské obyvateľstvo, za „záhalčivý a nemravný život“ (s. 48). Do kontrastu s neschopnosťou intelektuálov a vzdelancov vysporiadať sa s aktuálnymi problémami bol postavený prostý sedliacky rozum.

Fašistickú ideológiu (podobne ako aj komunizmus) prirovnáva Král k náboženstvu, čo zdôvodňuje predovšetkým ambíciou prostredníctvom rôznych rituálov a slávností podchytiť širokú verejnosť, resp. schopnosťou ospravedlniť politicky a hospodársky motivované násilie páchané voči vlastným občanom (Židia, šľachta, buržoázia). V práci sa nachádza aj obširnejší úvod k samotnému fenoménu propagandy a masovým médiám. Nie som si však istý či dobre rozumiem tvrdeniu prevzatému z práce Lukáša Kašpar, že vlastnosťou propagandy je pohrdanie faktami (s. 30). To by stálo a vysvetlenie, poprípade príklad. Nie je kľúč skôr v samotnej práci s informáciami?

Popri diskusii o vzniku a charaktere fašizmu ako takého, Král prináša základné informácie aj o vývoji českého fašistického hnutia a jeho programových požiadaviek. Podrobne približuje pozadie aj vydávania tlače Národnej obce fašistickej, čo považujem z hľadiska primárneho výskumu danej problematiky za veľmi prínosné. Martin Král na 11 stranách informuje o jednotlivých periodikách, významných aktéroch, počtoch výtlačkov, či finančných záležitostiach redakcií, k čomu nepochybne prispel aj fakt, že vyťažil doteraz nie príliš využívané tlačové súdne spisy. Král, podobne ako jeho predchodcovia, poukazuje na neustále konflikty a napätie ktoré vládlo v rámci rôznych frakcií fašistického hnutia.

Hlavnou témou práce je propaganda. Autor ju približuje prostredníctvom zaužívanej terminológie a jazykových zvrátov, ktoré zároveň ponúkajú určitý náhľad do mentálneho sveta sympatizantov fašizmu. Upozorňuje, že jednoduchý, hovorový štýl mal za cieľ osloviť menej vzdelané obyvateľstvo, pričom v skúmaných textoch nechýbali ani vulgarizmy. Články tiež obsahujú množstvo interpunkčných znamienok (najmä ! a ?) s cieľom zaujať a mobilizovať čitateľa (s. 46). V snahe niečo ironizovať, využívali pre danú dobu typické úvodzovky... V textoch dominuje snaha o potieranie dekadencie súčasného sveta a demokratického systému vlády, ktorú má nahradiť dobre – až vojensky – zorganizovaný poriadok postavený na ľudovej múdrosti a osobnosti charizmatického vodcu – v českom prípade generála Radolu Gajdu.

Významnou súčasťou propagandy bol obraz nepriateľa, ktorý vymedzuje hranicu medzi „my“ a „oni“ a kategorizuje svet do politicky a sociálne definovaných štruktúr „priateľov“ a „nepriateľov“. Okrem predstaviteľov vládneho „buržoázneho“ establishmentu, fašistická tlač pravidelne kritizovala „židovsko-nemecké“ a „bolševické nebezpečenstvo“, ktoré malo ohrozovať budúcnosť českého národa, predstavujúceho najvyššiu morálnu kategóriu. Východiskom mala byť vláda silnej ruky, ktorá by vyviedla „národ“ z hospodárskej aj morálnej krízy. V konečnom dôsledku však NOF nedokázala finančne udržať ani svoj hlavný tlačový orgán a veľká bola aj fluktuácia autorov. Král upozorňuje aj na niektoré podobnosti so sudetonemeckou národno-socialistickou tlačou. Tej zároveň venuje zvláštnu kapitolu, postavenú na výskume denníkov *Der Tag* a *Völkische Rundschau*. Na rozdiel od tlačovín českých fašistov konštatuje menej cenzúrnych zásahov, pričom charakteristickým rysom ich propagandy bola etnizácia sociálno-ekonomických vzťahov v republike, t.j. že Nemcami obývané prihraničné časti krajiny sú vystavované cieľeným útokom zo strany Čechov, s cieľom zničiť ich existenciu. Hospodárska kríza bola predstavovaná v kontexte kritiky povojnového usporiadania Európy a Versailleského mierového systému. Naopak úspechy nacistov v Nemecku boli oslavované.

V poslednej piatej kapitole analyzuje texty, ktoré majú na rozdiel od doteraz spomenutej politickej žurnalistiky bližšie ku krásnej literatúre. Na príkladoch poviedok, cestopisov, básní, či románov ilustruje tzv. nepriamu propagandu, ktorá sleduje potvrdzovanie ideologických vzorov, pričom Král citujúc Josepha Goebbelsa poukazuje na jej veľký význam (s. 75). Aj v týchto prípadoch sa stretáme s idealizáciou tradičného dedinského prostredia, so zdôrazňovaním krívd a utrpenia obyčajných ľudí, resp. s budovaním kultu generála Gajdu, o ktorom boli publikované aj oslavné básne. Významné témy predstavujú aj príbehy z armádneho prostredia a odkazy na históriu. Aj v tomto prípade sú negatívne vzory často zo židovského alebo bolševického prostredia. V tejto kapitole ma obzvlášť zaujala podkapitola venovaná milostnej próze, z ktorej vyrastá ideál fašistickej ženy spojený s odsúdením dobovej výchovy a uvoľnených mravov. Ako poukazuje autor, s dodržiavaním týchto ideálov však mali problémy aj najvyšší predstavitelia hnutia.

V závere diplomovej práce autor popri zhrnutí výsledkov výskumu porovnáva tlačovú propagandu českých a nemeckých fašistov/národných socialistov. Martin Král odovzdal zaujímavú prácu, ktorú dobre podložil aj primárnym výskumom, pričom bádala v dvoch archívoch a preštudoval až 23 periodík. Preukázal aj prehľad v obdobnej spisbe a v práci sa nevyhýba ani teoretickejším otázkam spätým s problémom definície fašizmu ako takého, čo je žiaľ v našom prostredí skôr výnimkou. Aj tieto argumenty

poukazujú na to, že ide o prínosné dielo podložené po heuristickej aj po metodologickej stránke. Samozrejme, aj v tomto prípade existuje množstvo otázok, ktoré by bolo možné ešte v danom kontexte riešiť, o ktoré by sa dal výskum rozšíriť. Istotne by bolo pre budúcnosť dobré v texte viac reflektovať aj domáce politické prostredie, t.j. porovnávať stratégiu fašistických novinárov so stratégiami a štýlom ostatných parlamentných strán (napr. agrárikov, národných demokratov, komunistov, ľudákov, maďarských opozičných strán), alebo rozšíriť komparáciu v kontexte vývoja fašistických hnutí v Európe 30. rokov. Nepochybne by stálo zato ešte podrobnejšie zanalyzovať alebo aj typologizovať skúmané texty.

Na kolegu Kráľa mám dve doplňujúce otázky:

Do akej miery sa jazyk fašistických novín líšil od vládnych periodík?

Ako bol vo fašistických novinách zobrazovaný česko-slovenský vzťah?

Na záver mi ostáva len konštatovať, že predložený text spĺňa všetky nároky kladené na diplomovú prácu s hodnotením výborný (1).

V Prahe, 30. 1. 2012

